

MAYER PÉTER

EGY IAMBOSI UDVARLÁSTÖRTÉNET MARGÓJÁRA (ARCHIL. 23 W)*

Archilochos 23 W költeménytöröredéke maga a talány. A szöveg megtalálása óta napvilágot látott számos szövegrekonstrukció és -értelmezés után nemrég egy újabbat olvashattunk Eric Handleytől,¹ melynek jelentősége nem csupán egy vizsgált szöveghely önmagában meggyőző interpretációjában rejlik. A cambridge-i szerző nézetét továbbgondolva és a szóban forgó verset a költő nevezetes kölni epódosával (196a W²) összeolvasva ugyanis figyelemreméltó felismerésekre juthatunk maga az iambosi csábításköltészet, s általában a korai görög költészet nyelvhasználatának természetét illetően. Az alábbiakban emellett néhány újabb felismeréssel is szeretném árnyalni azt a képet, amit a költeményről másutt megrajzolni igyekeztem.²

A vers témája – egy nő elcsábítása – az iambos műfaji sajátosságának számít, miként a vers 'para-dramái' mivolta is: a költő élménybeszámolóját hallhatjuk egy – feltehetően a vers nagy részét kitevő és annak lényegét adó – párbeszéd felidézésével. A fennmaradt szöveg a költő-narrátor bevezetésével indul, mely után a költő-szereplő választát ismerhetjük meg, amit ő egy általa megszólított nő – mára elveszett – szavaira adott.

...ezt feleltem őneki:

„Asszon(y), ne félj attól, mi jár a nép között
(rossz) szóbeszédként körbe, míg a ...
rám tartozik. No, (D)elkedet csitítsd le hát!
(vagy: *reám tartoznak. (L)elkedet csitítsd le hát!*) 10
Tán azt hisz(ed), hogy ily szerencsétlen vagyok?
Ilyen hitvány alaknak tűnök én neked?
Efféle (n)em vagyok sem én, sem őseim!
(Tu)dom, hogy azt, ki kedv(el), mint k(e)dveljem én,
s miként gyűlöljem (é)s gyalá(zsam?) gyűlölöm, 15
akár a (ha)ngya – hidd el: ne(m haz)ug szava(m).
Biz' ez(t) a (vá)rost, mely felé (f)ord(ul szem)e(d) (vagy: (szive)d?),
(nin)cs férfi, mely le(győz)te volna, mí(g) te (m)ost
bevetted ijjal, h(í)rt szerez(ve jó nagyot).
Légy nagykirály(a) hát, legyél csak k(ényu)ra – 20
(biz)on(y) s(o)k e(mb)er néz majd (s)ó)várul reád.”³

¹ E. HANDLEY, *Night Thoughts (Archilochus 23 and 196a West)*, in: P. J. Finglass etc. (Eds.), *Hesperos. Studies in Ancient Greek Poetry Presented to M. L. West on his Seventieth Birthday*. Oxford 2007, 95–100. A költemény szintén új értelmezése Even BOWIETÓL a 2005-ben Paroson rendezett Archilochos-konferencia („Archilochus and His Age”) kötetében jelenik majd meg.

² MAYER P., *A líra születése* 2009, 138–144; a verssel kapcsolatos fontosabb, itt tárgyalt és nem tárgyalt kérdésekhez l. uelt, valamint S. R. SLINGS mértékadó kommentáros szövegkiadását (*Archilochus: Poem(s) in Iambic Trimeters*, in: J. Bremer etc. [Eds.], *Some recently found Greek poems*, Leiden 1987, 1–23).

³ (7) .Ι.Ι.β.α..... τῆν δ' ἐγὼνταμειβόμεν· ἰ „γύνα[ι], φάτιν μὲν τὴν πρὸς ἀνθρώπων [ν κακὴν ἢ μὴ τετραμήνης μηδέν· ἀμφὶ δ' εὐφ[ρον-], ἰ (10) ἐμοὶ μελήσει· [θ]υμὸν ἴλαον τίθεο. ἰ ἐς τοῦτο δὴ τοι τῆς ἀνολβίης δοκίμω ἰ ἦκειν; ἀνὴρ τοι δεῖλος ἄρ' ἐφαινόμην[. ἰ οὐ]δ' οἶός εἰμ' ἐγὼ [ο]ῦτος οὐδ' οἶων ἄπο. [ἰ ἐπ]ίσταμαί τοι τὸν φιλέω[ν]τα] μὲν φ[ι]λείν[. ἰ (15) τὸ]ν δ' ἐχθρὸν ἐχθαίρειν τε [κα]ὶ κακο[(κακο]ῖν ἄτε? SLINGS) μ]ύρμηξ. λόγω νυν τ[ῶ]ιδ' ἀληθεῖν πάρα[. ἰ πό]λιν δὲ ταύτη[ν ...]. ἰ.... ἐ]πιστρε[φ]εα[. ἰ οὐ]τοί ποτ' ἀνδρες ἐξε[π]όρθη]σαν, σὺ δ[ἐ] ἰ ν]ῦν εἶλες αἰχμηὶ καὶ μὲγ' ἐ]ξήρ(ω) κ[λ]έος. ἰ (20) κείνης ἄνασσε καὶ τ[υραν]μήνην ἔχε· ἰ π[ο]λλοὶ σ[τ]ί θ]η[ν ζ]ηλωτὸς ἀνθρ[ώ]πων ἔσεται.” (23,7skk. W) A 19. sorban a fordítás „íj” szava helyett a görög szövegben „dárda” szerepel. Az egyes olvasatok forrásait illetően l. SLINGS i. m. (l. 2. jz.); ezekre itt és alább a kutatók pusztá nevével hivatkozom.

A beszéd hatásosságát egy ugyancsak műfajspecifikus fogás garantálja: a verset az udvarló férfi szavai zárják minden narrátori zárszó nélkül, s a költő e csattanószzerű befejezéssel a befogadói képzeletre bízva a cselekmény továbbgondolását a hallott szavak nőre gyakorolt hatásának megfelelően.⁴

*

A városvívó nő aligha egy korabeli amazon, a későbbi görög uralkodónők (pl. Artemisia) korai előfutára, diadalmas hadvezéri portréja inkább allegoriaként értendő: egy a férfi szívet város gyanánt meghódító és leigázó nő hízelgő ábrázolásaként.⁵ Archilochos saját hősiességével, *aristeia*-jával való büszkélkedésének ugyanakkor nem okvetlenül kell átvitt értelmet tulajdonítanunk. Hogy a beszélőt „nincs férfi, mely legyőzte volna”, kézenfekvő persze verbális teljesítményére, iambosköltői mivoltára tett utalásként is értenünk, ilyen megnyilatkozások máshonnan is ismertek lévén az archilochosi korpuszban, s láthatólag része lévén ez az archilochosi költői *persona* és férfiideál önértelmezésének.⁶ Egy új – alig egy éve közzétett – papiruszlelet fényében ugyanakkor valószínű, hogy nem pusztán poetológiai vetülete van e győzhetetlenségnek. Egy ismeretlen szerzőségű Archilochos-kommentárból előkerült egy néhány soros, erősen töredékes szöveg, amelynek szövegrekonstrukciója és értelmezése természetesen kezdeti fázisban van, s igencsak bizonytalan.⁷ A szöveglet legkézenfekvőbb értelmezése szerint a költő egyik versében – nyilván szemrehányással és nyilván katonatársainak – említette a hadvezéreknek és királyoknak kijáró kétszeres hadizsákmányt (διμοιρίη), amiből ő – úgy tűnik – nem részesült. A homályosan rekonstruálható archilochosi gondolatmenetben jó eséllyel tettenérhető a költő-beszélő öndicsérte, harci teljesítményének a harcos közösséghez képest megkülönböztető – humorosan túlzó (?) – bemutatása.⁸ A lelet érdekessége, hogy tulajdon katonai tevékenységét illetően eddig csupán önironikus vagy önkritikus megnyilatkozásokat ismertünk Archilochostól, valamint – felírtos leleteinkről (89; 91; 94; 96 W) – szenvedélyes vagy kétségbeesett katonai reflexiókat. Az előbbieket kapcsán gondoljunk csak – már az antik utókor által botrányosnak tartott – pajszeldobására (5 W), a nemrég előkerült Téléphos-elégiában megszólaló, vereség utáni költői vigaszra (POxy. 4708, fr. 1⁹), vagy a katonaközösség szájhösködését leleplező töredékre („mert halott csak hét maradt ott, kit beértek lábaink, s gyilkosok vagyunk vagy ezren...”, 101 W).¹⁰ Az említett papirusz fényében immár életszerű feltételezni, hogy a tárgyalt csábítástörténet költője az ’engem férfi még nem győzött le’ mondattal katonai teljesítményére is utal, ennyiben is kapcsolódási pontot teremtve katona-polgár közönsége önértelmezésével.

* *

⁴ A korai görög költészetből igen kevés versvéget ismerünk, szereplői beszéddel záruló verset még kevesebbet. E tekintetben 23 W érdekes eltérést mutat a leghíresebb iambosi csábítástörténet, a kölni epódos (Archil. 196a W) sejtelmesen erotikus zárócselekményéhez képest, amelynél a narrátor nem hagy kétséget afelől, mi követte az udvarló beszédét.

⁵ Az allegorikus értelmezés F. R. ADRADOS érdeme (*Sobre algunos papiros de Arquilocho (P. Oxyrh. 2310–2313)*, PP 11, 1956, 38–48, küil. 40), amely azonban ma sem általánosan elfogadott a kutatásban (vö. SLINGS [i. m., l. 2. jz.]). Jelképes beszédet sejtet egyebek mellett a nő buzdítása a teljhatalom megragadására, a görög poliskörnyezetben nem túl jóízű tyrannis kifejezés játékosan túlzó említése is (τυραννίην ἔχε, 20).

⁶ Hogy csak néhány programmatikus példát említsünk, Archilochos költői ’állatmaszkjai’: a támadóját viszontbökő sün (201 W), az átkával a sason bosszút álló róka (172skk. W) és a szárnyon ragadva még hangosabban ciripelő kabóca (223 W) mind az iambosköltészet hatékony védelmi potenciálját domborítják ki.

⁷ A szöveglet első kiadása: D. OBBINK (Ed.), *Commentary on Archilochus’ Trimeters*, The Oxyrhynchus Papyri 73, 2009, 133–138.

⁸ A szöveget ilyen értelemben kíséreltem meg értelmezni előadásomban (9. Magyar Ókortudományi Konferencia, Pécs 2010. május); vö. még *Mater semper certa est? Költői és műfaji származásproblémák egy új papiruszon (P. Oxy. 4952 fr. 1)*, Antik Tanulmányok (előkészületben).

előkészületben:

⁹ OBBINK D., 4708. *Archilochus, Elegies (more of VI 854 and XXX 2507)*, The Oxyrhynchus Papyri, Vol. LXIX, 2005, 19–42. Általános ismertetés a szövegről magyarul: MAYER P., *Hadjárat tévedésből? – egy ’új’ Archilochos-költemény tanulságai (P. Oxy. 4708, fr. 1)*. Ókor 6/1–2, 2007, 31–34.

¹⁰ A harcos öntudat megnyilatkozása félreérthetetlen az archilochosi ’címerkölteménynek’ is tekinthető 1 W töredékben: „*Enyalios [= Arés] szolgálja vagyok én...*”, ennek megfogalmazása azonban túl általános, s a közösséggel szembeni kitüntettség gondolata sem érhető benne tetten.

A szöveggel kapcsolatos egyik legmakacsabb probléma a szövegrész elején található. Az udvarló férfi először is biztosítja a nőt arról, hogy képes megvédeni őt az (esetleges?, tényleges?) rossz hírrel, szóbeszéddel szemben (8–10. s); a nő megalózó, mára elveszett szavaiban nyilván ettől félve utasította el a férfi közeledését. A költő-beszélő nyugtató szavait („ne félj a rút pletykától”) azzal kerekíti ki, hogy neki viszont (vö. μέν–δέ) gondja lesz valami(k)re/valaki(k)re, de hogy kire-mire, az a vonatkozó kifejezés nagy részének elveszte miatt homályban marad (ἀμφὶ δ’ ἐὺφ[] ἰέμοι μελήσει, 9–10. s).¹¹ Az ismert rekonstrukciók egy része a kérdéses ἐὺφ[] szótöredék kapcsán eleddig jóindulatú emberekre, illetve ezek szavaira (ἐὺφρων) gondol („a jó szándékúakra/jóindulatúak szavaira pedig nekem lesz gondom”),¹² ám ez esetben nem tudni, hogy miért hangsúlyozottan a férfi törődik ezekkel, ha viszont a kifejezést a beszélő saját udvarlására tett utalásaként értjük („a jó szavakra pedig nekem lesz gondom”), kérdésesnek tűnik, vajon ennek kilátásba helyezése kellő és illő – értsd: műfajkonform – megnyugtató lehetett-e a nő füleinek épp gúnyköltő-udvarlója miatt megtépzott jó híret illetően? Másféppen: választ jelenthetett e a nő számára az őt ért szóbeszédre, ha a költő jó szavakkal ellensúlyozza azokat, és ez-e az, amit az iambosköltő közönsége leginkább vár költőjétől, ha megtámadják? Egyéb, valamivel létszerűbb szövegrekonstrukciókban a szerelmi öröm (τὸ/ ἐὺφρον) motívuma kerül elő („nekem pedig az öröm/ök/re lesz gondom”),¹³ s igaz ez azok javaslatára is, akik itt az „éjszaka” (ἐὺφρόνη) kifejezést vélik felfedezni: „ami pedig az éjszakát illeti – nos, erre nekem lesz gondom” (West), ill. „az egész éjszakán át – ez az én gondom lesz – légy kegyes hozzám” (Luppe).¹⁴ Mindezen értelmezések ellen komoly érv, hogy megtörni látszanak a gondolatmenet logikáját: a párt közvetve-közvetlenül érő verbális támadások (8–9. s.) és a beszélő önvédelmi képességének fitogtatása (11skk.) között¹⁵ idegen elemnek tűnik egy egysoros utalás az udvarló vigasztaló vagy örömszerző képességeit illetően. Ennél is fontosabb, mert tanulságaiban messzebbre mutató kérdés, vajon az éji örömök kilátásba helyezése és az efféle kegy iránti esdeklés¹⁶ egy éppenszám megszólított, a szerelemtől még húzódozó nőnek összeegyeztethető-e a képpel, amit a korai iambos mai befogadóiként e költői *beszéd* retorikai – közvetve: pszichológiai, még közvetetebben: recepcióesztétikai – sajátosságairól alkothatunk? A válasz nyilvánvalóan nem lehet mentes a befogadói kulturális norma és gyakorlat analógiás torzításaitól, s így óhatatlanul és többé-kevésbé szubjektív – talán ez az oka, hogy e kérdésfelvetés ma sem általános a korai görög szövegek rekonstrukciójánál és értelmezésénél, sőt: meglepően ritkán, és kevésbé következetesen alkalmazott eljárásról van szó.¹⁷ E megközelítésnek azonban nemigen van alternatívája egy élőszóban elhangzó, az előadói alkalom és a közönség kívánalmainak megfelelően akaró, s e minőségében más, hasonló költői

¹¹ A hely értelmezési problémáit súlyosbítja a tény, hogy a μέλω ἰγε ἀμφὶ előljárószóval ismereteink szerint nem alkot szerkezetet. M. L. WEST, *Studies in Greek Elegy and Iambus*, Berlin–New York 1974, 119 szintaktikai döccenéssel magyarázza a jelenséget: „ami pedig ...-t illeti: erre nekem lesz gondom” (meggyőző párhuzamként utalva pl. Hymn. Hom. Cer. 85sk. soraira). SLINGS (i. m. /l. 2. jz./ 7) nem kevésbé meggyőzően hivatkozik arra, hogy a μέλω + περί szerkezet viszont jól ismert (legkorábbi példa: Aeschyl. Choeph. 780), márpedig ez utóbbi előljárószó (legalább a klasszikus kortól) gyakran használatos ἀμφὶ-val egyező értelemben. Fontos azonban, hogy a két elgondolás lényegileg ugyanaz, amennyiben az előljárós kifejezésben mindkettő a beszélő figyelmének tárgyát véli felfedezni. Külön úton jár LUPPE és HANDLEY, akik az általuk ἐὺφρόνη-ként helyreállított főnevet ἀμφὶ előljárójával együtt időtartamra értik: „egész éjszakán át”, l. alább.

¹² Vö. LASSERRE: ἐὺφρόνων.

¹³ Vö. SLINGS ἐὺφρονος; LASSERRE–BONNARD ἐὺφρονα. BURNETT ἐὺφρόνη (= ἐὺφροσύνη) olvasata lexikailag túl spekulatív.

¹⁴ WEST: ἐὺφρόνη (prob. D. E. Gerber, *Greek Iambic Poetry*, Cambridge MA–London 1999 ad loc.); LUPPE: ἐὺφρόνην (Ἄμφι ἐὺφρόνη und *Weiteres zu dem Archilochos-Papyrusfragment P. Oxy. XXII 2310, fr. 1. APF 41* [1995] 20–23.). Utóbbi mondatrekonstrukció megválaszolatlanul hagyja a kérdést: miért a nőtől kéri a férfit azt, amire hangsúlyozottan *neki* (vö. sor eleji ἰμοί, szórendi nyomatékkal) – nem: „neki is” (i. e. κάμοι) – lesz gondja?

¹⁵ Márpedig a 11–16. sorok vezérmotívuma – szemben egyéb véleményekkel – minden bizonnyal a költői önvédelem; vö. MAYER i. h. (l. 2. jz.).

¹⁶ A [θ]υμὸν ἴλαον τίθεο mondat bármelyik értelmezéssel összhangban így fordítható leginkább; vö. LUPPE i. m. (l. 14. jz.).

¹⁷ Említést érdemlő, úditó kivétel STEINRÜCK 2000-es monográfiája (*Iambos. Studien zum Publikum einer Gattung in der frühgriechischen Literatur*. [Spudasmata 79.] Hildesheim), valamint HANDLEY itt taglalt tanulmánya (l. 1. jz.).

beszéddekkel együtt egy közös kód- és szabályrendszerhez igazodó, azokkal együtt műfajt alkotó költői beszéd értelmezésénél. Minthogy pedig az említett modern retorikai és pszichológiai analógiák mellett megbízható szöveges támpontjaink is vannak a kérdések eldöntésénél, érdemes és lehetséges kísérletet tennünk a kérdés megválaszolására, melynek során célszerűnek tűnik a műfajkonformnak tekintett költői megnyilatkozásokat egymás fényében szemügyre vennünk.

Egy jóhíret féltő, és ebbéli félelmeit hangoztató nőt egy 'rá se hederíts a szóbeszédre, pompás éjszaka vár rád' jellegű mondattal megszólítani mai megközelítésben kétségkívül szellemtelen és otromba udvarlás lenne. Hogy ezt alighanem Archilochos közönsége is így érezhette, arra többek között a kölni epódos szolgál – bizonytalanságában is tanulságos – példával.¹⁸ E költemény költő-udvarlója a vers (mára elveszett) elején egy félénk szűz szerelméért eseng, aki riadtan, ám tapintatosan visszautasítja – pontosabban: a költő által legkevésbé sem kívánt Neobouléhoz irányítja – a férfit. Utóbbi erre ravasz mellébeszélésbe kezd: a szerelem nem olyan veszedelmes ám, mint ahogy a lány képzeleli, vannak ártalmatlan útjai-módjai is, s erről később – estefelé – beszélgethetnek még. Ám addig is – így a férfi – „ne tagadd meg tőlem, kedvesem, hogy a kapuban, az oromzat alatt locsogjunk egyet, hisz a füves rétre tartok.” Az udvarló végül választottja dicséretét Neoboulé becsméréssel húzza még inkább alá, mire a lány végül szavak nélkül, megadóan fogadja a férfi testi közeledését. Első lépésben tehát a férfi szerelmi vágyaiban mértéktartónak, ártó szándéktól mentesnek, sőt tárgyalásra késznek mutatkozik, majd a mezei találgára szóló meghívásával végképp elaltatja a lány bizalmatlanságát, hiúságának burkolt legyezgetésével pedig (»te nem vagy ám olyan, mint Neoboulé!«) gondoskodik a szűz vonzalmáról is. E tudatosan felépített udvarlástól, melyben a férfi elsődleges célja a partner félelmeinek és ellenállásának leépítése, nincs helye a testi gyönyörökre tett hirtelen és tolakodó utalásoknak, különösen nem a beszélgetés kezdetén. Az egyébiránt explicit és rámenős iambosi költői persona hatékonyan bemutatott kommunikációja szellemes elegancia, pszichológiai érzékenység, retorikai illőség (*prepon*) és lépésről-lépésre haladó, logikus gondolatmenet elegye, melynek eredményeként a költő-udvarló nem *megszerzi*, hanem *megnyeri* magának választottját.

Komoly tanulság ez az egész műfajt, annak nő- és szerelemképét illetően, s ez valószínűtlennek mutatja az eddigi értelmezéseket a 23W költemény kérdéses helyét illetően. Úgy tűnik, a versben idézett költői válasz első fele (8–16 s.) tisztán költői (ön)védelmi program, mint udvarlás-argumentum. A szöveget – korábbi javaslatommal egyezően – F. Lasserre-t követve így is helyreállíthatjuk: ἀμφὶ δ' εὐφρόνων | ἐμοὶ μελήσει, ám a kulcskifejezést ironikusan értelmezve: „e 'jóakarókkal' pedig majd én foglalkozom”.¹⁹ Hasonló értelemben említhetett a szöveg esetleg ἀμφὶ δ' εὐφραδέων-t is („e szépszavúakkal/szépbeszédűekkel”, synzesisssel), ami még közvetlenebb utalás lenne a válaszra váró támadások szóbeli mióvtára.²⁰ Azonos – és nézetem szerint helyes – gondolati mederben halad említett munkájában Eric Handley, akinek olvasata ráadásul nyelviileg is a legmeggyőzőbb: »asszony, ne aggódj a vádak miatt, ezekkel én foglalkozom majd, míg tart az éj – nyugtasd meg lelkedet!²¹«, vagyis az éjszakának *expressis verbis* nem a szerelmi örömmel, hanem a válaszon történő – nyilván közös – gondolkodással, s így a költő iambosi reakciójával összefüggésben van helye itt.²² Az éjszakai tanácskozás motívumát önmagában is jól magyarázhatja a hagyományos képzet, mely szerint az éj jó tanácsadó, valószínű azonban, hogy jelen címzett esetében e motívum a – jellemzően éjszakai – haditanácsra is utal, ily módon erősítve rá a nő hadúri portréjának vonásaira. Ez az értelmezés logikusabb gondolatmenetet feltételez nem csupán a férfi kezdő mondatain (8–16. s.), hanem a beszéd

¹⁸ Az itt következő tartalmi összefoglaláshoz és értelmezéshez l. MAYER P., *Der Mann, das Mädchen und der Dichter – Zur Frage der Absicht dreier Personen: eine Verführungsgeschichte* (Archil. 196a W2). ACD 42, 1–16. Az idézett szövegrész olvasatát és fordítását illető bizonytalanságokhoz, kérdésekhez l. uetz.

¹⁹ Az ironikus szóhasználat egyébként sem idegen a költeménytől, vö. a hölgyhöz intézett, tyrannist emlegető buzdítás játékos túlzását („légy hát kényura”, 20. s).

²⁰ Vö. Hom. Od. 19,352 (εὐφραδέως); a szó melléknévi alakjaival csak későbbi munkákban találkozunk. Hasonlóképpen rekonstruálja a gondolatmenetet C. CAREY, még ha olvasata (ἀμφὶ δὲ ψόγων) metraikailag valószínűleg helytelen is (vö. SLINGS i. m., l. 2. jz).

²¹ Ebben az értelmezésben a nő lelkére vonatkozó ἴλαον jelző legkézenfekvőbb fordítása természetesen nem „kegyes” (vö. 16. jz), hanem „nyugodt”.

²² HANDLEY javaslatának külön értéke, hogy kiiktatja a mondatból a fent (11. jz.) említett szintaktikai 'döccenést' is.

egészen belül, s így jobban illeszkedik egy tudatos udvarlás kifinomult meggyőzősi stratégiájába is: a férfi előbb lebírhatalatlan védelmi erejével kérkedik, majd legyőzöttnek mutatja be magát egy nála is nagyobb hódító: a nő lábai előtt...

* * *

Handley javaslatából további lényeges tanulságok is adódnak, éspedig általában az iambosi költői nyelvet és csábítástechnikát illetően, melyekre érdemes röviden kitérnünk.

1. A költő szavaival ellentétben egész (!) éjszaka aligha a vádacról akar tanácskozni, amennyiben együtt töltene az éjt választottjával. Olvassuk csak össze ismét e szöveget a kölni epódossal,²³ ahol, mint láttuk, a férfi kétszer is megtéveszti a vágyott nőt: előbb egy – be nem teljesedő – éji (!) beszélgetésre tesz ajánlatot, majd „locsogásra” a „kapunál”, a „füvel benőtt réten”, amiből azonban szerelmi együttlét lesz. Ezek az ártalmatlannak tűnő, ám csalfának bizonyuló tervek és javaslatok az udvarlási *psychagógia* jegyében nyilván a nő gyanakvását és bizonytalanságát hivatottak csillapítani, s e megkonstruált biztonságérzet révén késszé tenni őt a férfi közeledésének elfogadására.

2. A kölni epódos költő-udvarlójának szavai nem csupán félrevezetőek: kétértelműek is. Miközben a tapasztalatlan szűz kapuról, mezőről és locsogásról hallva városszéli fecsegésre gondol, a közönség nagyon is jól érti, hogy a férfi az ő testéről beszél és a föld megöntözésével kapcsolatos erotikus népi metaforika dimenziói között mozog.²⁴ E kétszólamú, két külön közönségnek címzett beszéd valódi retorikai csúcsteljesítmény, s szépen példázza az Archilochosra állítólag (vö. Quint. 10,1,60) oly jellemző eleganciát és szellemességet, ami ha a mit sem sejtő beszélgetőpartnerre nem is, a közönségre bizonyosan hatott. Itt tárgyalt költeményünk (23 W) – az ismert sorok mindenképp, de talán maga az egész vers is – nyitva hagyja a kérdést, vajon a nő érti-e – pontosabb megfogalmazásban: a közönség elvárása szerint értenie kell-e – az „éj”-ben rejlő másodlagos utalást a szerelmi együttlétre? Az egész éjszakás tanácskozás komikusan túlzó, vagyis fiktív mivolta itt jóval átláthatóbb, különösen, hogy e szavakat egy „nő” (γυνή), talán egy asszony, de szinte bizonyosan egy érett nő hallgatja. Ha a költő az ostromlott nőt ezúttal valóban nem rekesztette ki szavai valódi értelmének megértői köréből, úgy e túlzó mivoltában önleplező föllentés némi önironikus színt adott a költő-udvarló hódító igyekezetének.

Handley meggyőző alternatív szövegértelmezése megerősíti az általam a kölni epódos kapcsán korábban mondottakat: a költői csábítás-retorikába illik az ostromlott kedves számára többé vagy kevésbé átlátszó félrevezetés és kétértelműség, s utóbbi kapcsán külső és belső befogadó differenciált megszólításának lehetősége. E felismerésnek külön fontosságot kölcsönöz a tény, hogy a szereplői-elbeszélői félrevezetés narratológiai funkciója és jelentősége a Homéros-kutatásban is épp az utóbbi időben vált hangsúlyos kérdéssé.

Archilochos itt tárgyalt költeménye igazi iambosi programvers, amely a műfaj és az archilochosi költészet megannyi tartalmi-formai sajátosságát – pár sorba sűrítve – magában foglalja. Nem csupán hű foglalata az iambosi férfieszménynek, melyben a vers bármely hallgatója magára szeretne ismerni, s amely invektív-erotikus átértelmezésnek veti alá a homérosi férfiideált – elsőnek lenni (tettben) a harcban és (szóban) a tanácsban²⁵ –, amennyiben a harci erény mellé a verbális önvédelem és csábítás művészetét is felsorakoztatja. A vers éppígy ízelítőt ad a műfaj – pontosabban: Archilochos – sajátosan vibráló, humor és komolyság, valóság és fikció, szereplői és hallgatói közönség szférái között taktikusan, ám alig észrevehetően mozgó költői nyelvéből. Valóban rejtélyes költői beszéd ez, s ezt nem csupán a töredékes szöveget helyreállítani és megérteni próbáló mai olvasók, de a költőt hallgató hölgy is így érezhette...

MAYER PÉTER
Szegedi Tudományegyetem
Klasszika-Filológiai és Neolatin Tanszék
E-mail: mayerp@t-online.hu

²³ A két szöveg közötti hasonlóságra HANDLEY (i. m., I. 1. jz.) is felfigyel, és együtt olvassa őket.

²⁴ Ez említett korábbi munkám (i. m., I. 18. jz.) egyik fő tézise, amit azonban további archilochosi példákkal eddig nem sikerült megtámogatnom.

²⁵ II. 9,443: μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων (Devecseri G. fordításában: „szónak szónoka légy és végbevívője a tettek”).